

KIRSAL KALKINMAYA YÖNELİK GELİŞTİRİLMİŞ PROJELERDE BİR UĞRAK OLARAK TARIMKÖY: NEVŞEHİR KARAIN ÖRNEĞİ

Abdullah DİRİKOÇ¹ & Leman YILDIRIM²

Öz

Türkiye’de kırsal alanların kalkındırılmasına yönelik birçok proje geliştirilmiş olsa da, bu projeler genellikle istikrarlı bir şekilde uygulanamamış ve kalıcı bir etki yaratamamıştır. Tarımköy projesi, kırsal alanların kalkındırılması ve göçün önlenmesi amacıyla hayata geçirilmiş önemli bir girişimdir. Ancak proje, bazı uygulamalarda köylülerin ihtiyaçlarını karşılamak yerine kentsel gelir düzeyi yüksek bireylere hizmet etmesi gibi eleştirilere maruz kalmıştır. Karain köyü örneği, kırsal kalkınma projelerinin hem olumlu hem de sorunlu yönlerini ortaya koymaktadır. Köyde, kansere yol açan erionit mineralinin etkisiyle sağlık sorunları yaşanmış ve bu durum köyün taşınmasını gerekli kılmıştır. Ancak bürokratik engeller ve koordinasyon eksiklikleri, süreci geciktirmiştir. Sonuç olarak, kırsal kalkınma projelerinin başarılı olabilmesi için sadece konut üretimine değil, tarımsal üretim ve sosyal kalkınmaya yönelik bütüncül yaklaşımlar benimsenmelidir.

Anahtar Kelimeler: Tarımköy, Kırsal Kalkınma, Karain Köyü

TARIMKÖY AS A STOPOVER IN PROJECTS DEVELOPED FOR RURAL DEVELOPMENT: THE CASE OF NEVŞEHİR KARAIN

Abstract

Despite the development of various projects aimed at rural development in Türkiye, these initiatives have often failed to achieve lasting impacts due to inconsistent implementation. The Tarımköy project was introduced as an important effort to enhance rural development and curb migration. However, it faced criticism for failing to meet the needs of rural residents in some applications and instead catering to urban, high-income individuals. The case of Karain village highlights both the strengths and challenges of rural development projects. The village suffered from health problems caused by the carcinogenic erionite mineral, necessitating relocation. However, bureaucratic obstacles and a lack of coordination delayed the process. Ultimately, for rural development projects to succeed, a holistic approach that includes not only housing but also agricultural production and social development is essential.

Keywords: Tarımköy, Rural Development, Karain Village

Giriş

Sanayi Devrimi’ne kadar uzanan bir geçmişe dayanan kentsel alanların cazibesinin artması karşısında kırsal alanlarda dönüşüm yaşanmaya başlaması, kırsal alan politikaları açısından önemli bir kırılma yaratmıştır. Türkiye özelinde ise gerek sanayileşmenin gerekse tarımda yaşanan dönüşümün etkisiyle 1950’li yıllarda kırsal alandan kentlere doğru hızlı bir göç süreci başlamıştır. Bu durum hem kırsal alanın hem de kentlerin yapısında önemli değişikliklere yol açmıştır. Özellikle büyükşehirlerde yaşanan dengesiz kentleşme, altyapı yetersizlikleri, gecekondu gibi enformel konut üretimi, çevre kirlilikleri gibi çok sayıda önemli soruna yol açmıştır.

Yaşanan göç süreci kentsel alanda yıkıcı etkiler yaratsa da bu süreç, kentlerin yanında kırsal alanda da önemli değişiklikleri beraberinde getirmiştir. Nitelikli işgücünde azalma ve büyük toprak sahipliğinin artması, kırsal alanın kentsel alana oranla görece olarak sosyo-kültürel ve sosyo-ekonomik açıdan geride kalmasına yol açmıştır.

¹ Dr., Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Kamu Yönetimi Bölümü, adirikoc@nevsehir.edu.tr, ORCID: 0000-0002-6351-6325

² Uluslararası İnsani Yardım Çalışanı, lemanyildirim1@gmail.com, ORCID: 0009-0004-8549-2610

Tüm bu göç sürecine bağlı olarak gelişen sorunlar arasında yer alan kır-kent dengesizliğini gidermek, sosyo-kültürel gelişimi sağlamak, kırsal alanda ekonomik kalkınmayı teşvik etmek ve sürdürülebilir yaşam alanları oluşturmak için çeşitli önlemler alınması gerekmiştir. Bu noktada değişen iktidar dönemlerinde kırsal kalkınmaya yönelik çok sayıda proje geliştirilmiştir. Merkezköy, Tarımkent ve Köykent gibi projeler, bu amaçla hayata geçirilmek istenmiş; ancak dönemin somut koşulları nedeniyle bazıları kısa bir süre uygulanma şansı bulmuş, bazıları ise yalnızca kağıt üzerinde kalmıştır.

Kırsal alana yönelik geliştirilen kalkınma projelerinin son boyutu olarak Adalet ve Kalkınma Partisi tarafından ortaya konulan Tarımköy projesi, bu çalışmanın temel konusunu oluşturmaktadır. Göç sürecini durdurmak ve hatta tersine çevirmek amacıyla tasarlanan Tarımköy, kent merkezlerindeki altyapı olanaklarını ve sosyal tesisleri köylere taşıyarak, kırsal yerleşimlerin süregiden nüfus kaybı sorununa karşı modern köyler inşa etmeyi hedeflemektedir.

1. Köy ve Köy Sosyolojisindeki Değişim

Bir kavrama dair yapılan tanımlama genel olarak, kavramın nesnelere ile girdiği ilişkilerin belirlenmesi yoluyla yapılabilmektedir. Fakat kavramın ne olmadığına ortaya konması da “olumsuzlamak belirlemektir” felsefesinden hareketle kavrama ilişkin önemli tanımlamalar sağlayacaktır (Stace, 1976). Bu ifadeden yola çıkarak, bir köy tanımı yapılmadan önce köyün ne olmadığı vurgulanmalıdır. Öncelikle belirtmek gerekir ki, köy kent değildir (Özensel, 2015). Kent olmayan bir yerleşim yeri olarak köyler, nüfus yönünden kentlerden daha az yoğunlaşmış olan oldukça az sayıda komşuluk birimlerinden oluşmaktadır (Keleş, 1998a). Kenti köyden farklılaştıran önemli hususlardan bir diğeri ise, kentin “tarımsal olmayan üretimin mekânı olmasıdır” (Tekeli, 2011). Kentin ruhunu oluşturan “heterojenlik” kavramı (Friedmann, 1961), kırsalda yerini “küçük, kendi kendine yeten ve diğer gruplardan tecrit edilmiş olarak yaşayan...ırk ve adetler bakımından homojen” bir yapıya bırakmaktadır (Yörükkan, 2006). Platon bu durumu, kentin kapsamlı sağlık, eğitim, adalet hizmetlerini sağlaması, sadece günlük ihtiyaçları karşılayacak malların değil, farklı türden ve çok sayıda kişiye ulaşabilecek malların üretilmesi ve bunların değişiminin yapılabilmesi olarak ifade etmektedir (Herbert ve Thomas, 2012).

Bu tartışmaların ardından köyün tanımlanması hususunda da bilim insanlarının üzerinde mutabık kaldıkları tek bir köy tanımından bahsetmek pek mümkün görünmemektedir. Kentbilim, sosyoloji, iktisat, coğrafya, yönetim bilimi gibi disiplinlerde ve hatta aynı alanda çalışmalar yapan bilim insanları arasında dahi farklı kavramsallaştırmalara başvurulmaktadır (Kurt, 2003). Söz konusu durumun, kentin ve dolayısıyla köyün özgül karmaşıklıklarından kaynaklandığı ve disiplinlerin bugünkü yapısıyla tek bir perspektifle tanımlamalar yapılamayacağı ifade edilmektedir (Harvey, 2013).

Keleş köyü, “yönetim durumu, toplumsal ve ekonomik özellikleri ya da nüfus yoğunluğu yönünden kentten ayırt edilen ve genellikle tarımsal uğraşta bulunmak gibi işlevlerle ayrımlaşan ve belirlenen, konutları ve öteki yapıları bu yaşamı yansıtan yerleşme birimi” olarak ifade etmektedir (Keleş, 1998a). “Toplumun bütününden kopuk, tarımla uğraşan en küçük kırsal insan topluluğu” olarak da tanımlaması yapılabilen köy, karmaşık, örgütlü ve hiyerarşik siyasal ve sosyal yapıya sahip kentsel alanların özelliklerinin tamamıyla karşıtlıklarından müteşekkil bir yapıyı ortaya koymaktadır (Hançerlioğlu, 2007; Huot, Thalmann ve Valbelle, 2000). Bu tanımların dışında kenti demografik ölçütlerle ele alan değerlendirmelerin başında gelen 442 sayılı Köy Kanununun 1. maddesine göre ise, nüfusu 2 binin altında yer alan yerleşim yerleri köy; 2 bin ile 20 bin arasındaki yerleşim yerleri kasaba³, 20 bin üstündeki yerleşim yerleri ise şehir olarak adlandırılır.

Keleş’e göre, son zamanlarda köy ve kent arasındaki ayrımın tatmin edici olmadığı yönünde bir eğilim gelişmiş olsa da bu alanların işlevsel olarak birbirleriyle bağlantılı özelliklerinin bütüncül bir şekilde ele alınması gerektiği vurgulanmaktadır (Keleş, 2012). Bu noktada belirtilmesi gereken bir diğer husus, yasal koşul ve prosedürlerin yerine getirilmesiyle bir yerin belediye statüsü kazanabilmesine rağmen, her yerleşim biriminin kırsal özelliklerinden sıyrılarak kent tanımına uygun hale gelmesinin mümkün olmadığıdır (Keleş ve Yavuz, 1989).

“Kentleşmeden kentleşme” olarak ifade edilen süreç, kırdan kente yaşanan göçün neticesinde çarpık ve düzensiz kentleşmeyi artırmakta ve kent-kır dengesizliğini gidermek daha önemli hale gelmektedir (Yıldız, Güle ve Başa, 2014). Kırsal alanda yaşanan değişimi tetikleyen en önemli etmenlerden biri, kentsel alanın çekiciliğinin artmasının yanı sıra, kırsal alanın itici faktörlerinin daha belirleyici bir rol oynamasıdır (Tümtaş ve Ergun, 2016). Bahsi geçen itici faktörler olarak da hızlı nüfus artışı, tarım alanlarında yetersizlikler, yeni sanayinin çekiciliği ve tarımda makineleşme gibi gerekçeler bulunmaktadır

³ Kasaba ve şehirler birbirinden farklı özelliklere sahip olsalar bile, birlikte kentsel yaşamı oluşturular (Özçağlar, 2005).

(Yıldırım, 2010). Bütün bunlar, sanayi sektöründe yaşananların aksine işbölümünün azalmasına ve işgücünün oldukça düşmesine yol açmıştır (Urry, 2015).

Kentsel alanların giderek büyümesiyle oluşan ihtiyaçlar zinciri, kentlerdeki bostanların da hızla betonlaştırılmasıyla, kırsal alana duyulan gereksinimi daha da artırmaktadır. Oysaki etkinliği ve verimliliği gitgide düşen kırsal alan ve tarımsal üretim birlikteliği, durumun ciddiyetini ortaya koymaktadır.

2. Türkiye’de Kırsal Kalkınmaya Yönelik Geliştirilen Projeler

Kalkınma fikri, son yıllarda artan bir ilgi görmesine rağmen, büyüme fetişiyle birlikte ele alındığından dolayı modernist ilerleme anlayışının bir halesi olarak kendisini gerçekleştirmektedir. Kalkınma, yalnızca ekonomik bir gelişme ya da eylem olmadığı gibi toplumda gerçekleşen sosyal değişimler de değildir (Erkul ve Esgin, 2012). Ekonomik, sosyal ve insani gelişmeyi içeren kırsal kalkınma, mevcut kaynaklardan daha rasyonel biçimde yararlanılmasını temin etmeyi amaçlamaktadır (Yeşilbaş, 2011).

Bu amaçlarla CHP Köykent, MHP Tarımkent ve AP ise Merkez köy yaklaşımlarını ortaya koymuştur. Köykent, Tarımkent ve Merkez köy projeleri birbirlerinden farklılıklar göstermektedir. Merkez köy yaklaşımı, hizmet ve altyapı maliyetlerini azaltmayı ve bu hizmetlerden daha fazla insanın faydalanmasını amaçlarken; Köykent ve Tarımkent projeleri, merkez köyün hedeflediklerine ilaveten ekonomik önlemleri ve yerel örgütlenmeleri de içermektedir (Geray, 1999).

2.1. Merkez Köy Yaklaşımı

Merkez köy, “küme köylerin merkezindeki bir yerleşim yeri aracılığıyla kırsal alandaki yerel topluluklara hizmet götürmeyi amaçlayan düzenleme hedefinin ögelerinden her biri olarak ifade edilmiştir (Keleş, 1998a). Kırsal alanda hâkim olan dağınık yerleşim dokusunun yarattığı sorunları ortadan kaldırmayı ve köylere hizmet götürmeyi kolaylaştırmayı hedefleyen bu yaklaşım (Erkul ve Esgin, 2012), ilk kez III. Beş Yıllık Kalkınma Planı’nda yer bulmuştur.

Köylünün refah seviyesinin yükseltilmesi, kırsal alana götürülen sosyal ve iktisadi hizmetler arasında entegrasyonun sağlanması, kırsal alandaki yerleşim birimlerine götürülecek temel altyapılar ve hizmetlerin yaygınlaştırılması ve hizmet verimliliğinin sağlanması gibi amaçlara sahip olan merkez köy yaklaşımı (Özensel, 2015), çıkarılmasındaki temel varsayımlardan da görülebileceği gibi eksenini hizmet olarak belirlemiştir. Fakat kırsal alanların temel sorunları ifade edilirken ele alındığı gibi, köylerin kentlerin karşısında eşitsiz ve dengesiz bir gelişme göstermesi yalnızca hizmet eksikliğinden kaynaklanmamaktadır (Ayvanoğlu, 2008). Aksine toplum kalkınması ve halk eğitimi gibi önemli ayakların göz ardı edildiği, yerleşme, üretim, örgütlenme, endüstrileşme gibi toplumsal ve ekonomik değişim unsurlarının yer almadığı bir kalkınma modelinin sorunları çözme açısından yeterli olmayacağı düşünülmektedir (Keleş, 1998b: 193; Kayıkçı, 2005).

2.2. Tarımkent Yaklaşımı

Milliyetçi Hareket Partisi’nin 1973 Seçim Bildirgesiyle gündeme getirdiği tarımkentler, kırsal alandaki yetersizlikleri azaltma, tarımsal verimliliği artırma ve kırdan kente göçü engelleme amaçlarıyla geliştirilmiştir (Erkul ve Esgin, 2012). Keleş tarımkenti, “Köylünün, kente göçmeden kalkındırılmasını amaçlayan, endüstri faaliyetleriyle çağdaş tarımsal etkinliğin birleştirilmesini öngören...kırsal gelişme yöntemi” olarak tanımlamıştır (Keleş, 1998a).

Bu kapsamda bölgesel özelliklere göre 8 ila 10 köyün bir araya getirilerek, merkezde yer alan köyün tarımkent olarak düzenlenmesi planlanmıştır. Merkezde yer alan köyün diğer köylerle ve nihayetinde yakın kent merkeziyle bağlantısını ulaşım düzeyinde güçlendirmeyi amaçlayan bu yaklaşım, kırsal alanda hem ekonomik hem de sosyo-kültürel gelişimi desteklemeyi hedeflemiş ve tarıma dayalı orta ölçekli sanayi kuruluşlarının kurulmasını da öngörmüştür (Keleş, 1998b). Tarımkent projesi, dönem koşulları içerisinde resmi politikada yer bulamamış ve bunun da etkisiyle uygulanma imkanına kavuşmamıştır.

2.3. Köykent Yaklaşımı

Köykent, bir kırsal gelişme yöntemi olarak benimsenmiş; kırsal alanın yalnızca köy işlevlerini daha etkili bir şekilde yerine getirmesini değil, aynı zamanda kentsel işlevlerle donatılarak bölgeye yönelik canlanma ve kalkınma stratejisi sunmasını hedefleyen bir yerleşim yeri modelidir. Bu yaklaşımla, kentlere olan göçün azaltılması amaçlanmaktadır (Keleş, 1980). 1977 yılında hükümet programına girmeyi başarabilen proje, daha önce kırsal kalkınmaya yönelik geliştirilmiş merkez köy kırsal kalkınma yaklaşımının yerini almıştır. Her ne kadar böyle bir niyet ortaya konmuşsa da 1980’ler ve 1990’lar boyunca

uygulamalarda kesintiler yaşanmıştır, ta ki 2000'de Ordu ilinin Mesudiye ilçesine bağlı Çavdar köyündeki uygulama örneğinin hayata geçirilmesine kadar.

Üç aşamada yürütülmesi planlanan projenin ilk aşamasında içme suyu, kanalizasyon, sulama, köy sosyal tesisleri, ulaşım, haberleşme gibi altyapı hizmetlerinin; ikinci aşamasında ilköğretim okulu inşası, mevcut okulların onarımı, gezici kütüphane gibi eğitim, sağlık ocağı inşası, ambulans alımı gibi sağlık ve kültür-sanat evi, oyun sahaları, toplum merkezleri gibi sosyal hizmetlerin; üçüncü aşamasında ise tarımsal kalkınma kooperatifi, hayvancılığın geliştirilmesi, seracılık ve meyvecilik, mera ıslahı, orman ürünleri işleme tesislerinin inşası, küçük sanayi sitesinin kurulması gibi ekonomik ve kırsal kalkınmaya yönelik hizmetlerin gerçekleştirilmesi planlanmıştır (Can, 2007).

Köykent projeleri, köylünün kalkınma olanaklarını, üretim gücünü ve gelirini artırmak, kırsal alanda büyümeyi hızlandırmak ve refah düzeyini yükseltmek amacıyla hayata geçirilmek istenmiştir (Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı, 2009: 292). “Yaşanan yoğun iç göç süreci, köylerin genç nüfusunun kalmamasından dolayı mera ve ormanların kullanılamaz duruma düşmesi gibi... birçok sorunun çözülemeyen hale gelmesi” köykent projesinin önemini ve kırsal kalkınma için gerekliliğini ortaya koymuştur (Yıldız, Güle ve Başa, 2014). Yeni bir kırsal kalkınma programının geliştirilmesi ve uygulanması gerekliliğine rağmen, ciddi mali kaynak ihtiyacı, üretken nüfusun göçle köyleri terk etmesi, vasıflı liderlere duyulan ihtiyacın karşılanamaması ve iktidarda yaşanan değişim gibi sebeplerle Köykent yaklaşımı rafa kaldırılmıştır (Yıldız, Güle ve Başa, 2014).

2.4. Tarımköy Yaklaşımı

Sanayi devriminin ardından yaşanan ekonomik ve toplumsal devrim, kentsel alanda olduğu gibi kırsal alanda da büyük dönüşümleri beraberinde getirmiştir. Her ülkede benzer doğrusal bir değişim süreciyle sonuçlanmasa da belli bir eğilim sunan sanayi devrimi, Türkiye Cumhuriyeti'nde 50'li yıllarla birlikte etkisini hissettirmeye başlamıştır (Özensel, 2015). Cumhuriyetin kuruluş yıllarında yapılan 1927 sayımında ülkenin 13,6 milyonluk nüfusunun 10,3 milyonu (%75,8) kırsal alanlarda yaşamaktaydı (Köymen, 2008). Bu durum 1950 yılında bahsedildiği gibi değişmeye başlamış ve ilk defa ciddi bir yarılma yaşanmıştır. 1955 yılında %71'e düşen kırsal nüfus, 80'li yıllarda kentsel orana karşı üstünlüğünü kaybetmiştir (Yılmaz, 2015).

1950'lerden bu yana gerçekleşen göçler nedeniyle Türkiye nüfusunun önemli bir kısmı kentlerde yaşamaya başlamıştır. 1950'de toplam nüfusun yaklaşık %25'i kentlerde yaşarken, bu oran 1982'de %47'ye, 1990'da %60'a ulaşmış; 2009 yılında ise %70'i geçmiştir. Günümüzde ise nüfusun %74'ü kentlerde yaşar hale gelmiştir (Yılmaz, 2015). Bu değişen veriler, Dünya'nın gelişmiş bölgelerinde olduğu gibi Türkiye'de de nüfusun büyük çoğunluğunun kentlerde yaşadığını ve bu ivmenin devam ederek 2050 yılı itibarıyla Dünya nüfusunun %50'sinden fazlasının kentsel alanlarda yaşayacağını göstermektedir (World Bank, 2017). Kırsal alanda yaşanan bu dönüşüm, kırsal alanların yeniden yapılandırılmasına ilişkin soruları da beraberinde getirmiştir; ülkeler bu değişime uyum sağlamak için çeşitli projeler geliştirmiştir. Türkiye'de ise kırsal alanda yaşanan bu değişimi kontrol altına almak amacıyla Merkezköy, Tarımkent ve Köykent gibi projeksiyonlar sunulmuş, ancak bu girişimler değişen iktidarlarla birlikte önemini yitirmiştir.

Tarımköy, dağınık halde bulunan yerleşim yerlerini bir araya getiren ve böylece kırsal alana yönelik ekonomik, sosyal ve kültürel hizmetlerin yerinde, zamanında ve eksiksiz ulaştırılmasına olanak sağlayan merkezi yerleşim birimi olarak ifade edilebilmektedir (TOKİ, 2017a). Bu yaklaşım, “kültürel dokuyu bozmadan, kent merkezlerinde bulunan altyapı olanağını ve sosyal tesisleri köylere götürerek... gayrisafi yurtiçi hasılanın (GSYH) büyük bir ölçüde tarım ve hayvancılık sektörüne dayandığı Türkiye'de... kırsal yerleşimlerin süregiden nüfus kaybı sorununa karşı, bölge sakinleri için çağdaş alternatifler sunma çabası” amacıyla Toplu Konut İdaresi Başkanlığı (TOKİ) tarafından geliştirilmiştir (TOKİ, 2017b). Adalet ve Kalkınma Partisi (AKP) döneminde, kırsal kalkınmaya yönelik geliştirilen bütün önerilerin son kertede ortaya çıkmış bir bileşeni olarak görülebilecek tarımköy yaklaşımı, 2005 yılında gündeme getirilmeye başlanmıştır. İlk olarak Dönemin TOKİ Başkanı Bayraktar tarafından dile getirilen proje kapsamında 34 yerleşim yerinde 5.000 konut yapılması planlanmaktaydı (Bayraktar, 2005). Başbakan Yardımcısı Çiçek ise, 56 yerleşim yerinde yapılması planlanan tarımköylerin ilk proje örneğinin Muğla'nın Yatağan ilçesinde başlatılacağını ve bu projeler eliyle altyapı sorunu çözülmüş modern yerleşim birimlerinin kırsal alana taşınacağını ifade etmiştir (emlakkulisi.com, 2017).

AKP döneminden önce de ifade edildiği gibi kırsal kalkınmaya yönelik olarak geliştirilen projelerde belirlenmiş çok sayıda amaç bulunmaktaydı. Her ne kadar bu yaklaşımlarda istenen amaçların çoğuna ulaşılamamış olsa da, bu durum söz konusu projelerin istikrarlı bir biçimde uygulanmaya devam etmemesinden kaynaklanmaktadır. Tarımköylerin hayata geçirilmesinde de çok sayıda amaç ortaya konularak, kırsal kalkınmanın farklı eksenlerde hayata geçirilmesi düşünülmüştür. Tarımköy projeleriyle,

- Köylerde ve kırsal alanlarda yaşayan insanların geçim kaynaklarının geliştirilmesi,
- yerel halkın iş görmede örgütlenmesi,
- ülke içinde ve dışında pazarlanabilir nitelikte tarımsal ürünlerin üretilmesi, işlenmesi, değerlendirilmesi, depolanması, bozulmadan saklanması, oluşturulacak şirket veya kooperatifler aracılığı ile pazarlanması,
- üretim ve verimliliği geliştirici bilgi ve yüksek teknoloji yaratılmasına yönelik üreten köylüler oluşturulması,
- atıl duran veya verimli kullanılmayan köy kaynaklarının devletin yönlendirmesi ve kamu imkanları çerçevesinde desteklenerek işler hale getirilmesi,
- sosyal yaşamlarının iyileştirilmesi ve köy mimarisinin geliştirilmesi,
- yöresel mimarinin korunup yenilenmesi,
- halkın yerinde iskanının sağlanması ve sağlıklı yaşanabilir konutlara kavuşturulmasına yönelik projeler oluşturularak şehre göçün önlenmesi,
- kurum ve kuruluşlarının mevcut imkanlarının bir araya getirilmesi, işbirliğinin geliştirilip güçlendirilmesi ve mevcut kaynakların verimli kullanılması

gibi çok sayıda amaç güdülmektedir (TOKİ, 2017b).

“Şehir hayatının standartlarını kırsalda yaşayan vatandaşlara da sunduğu” ifade edilen Tarımköylerin (Pusula, 2016) en önemli amaçlarından biri, kırdan kente doğru yaşanan göçün önüne geçmektir. Bu durum, kırsal alanların hızla nüfus kaybetmesine, işgücünde ve eğitilmiş nüfusta azalmaya neden olurken, kentsel alanlarda yığılmalara ve düzensiz kentleşmeye yol açmaktadır. Göç sürecinin durdurulması, kır-kent dengesinin sağlanması açısından büyük önem taşımaktadır. TOKİ Başkanı Turan, inşa edilen yapıların konutların yanı sıra altyapısı, sosyal konutları, bağlantı yolları, çocuk parkı, sağlık ocağı, okulu ve peyzajıyla birlikte modern bir köy niteliğinde olduğunu ifade etmektedir (Sabah, 2017). Tarıma elverişli arazilerin yanı sıra köylüye işletme kredilerinin tahsis edilmesiyle ekonomik olanakların artırıldığı kırsal alanda, göçün önüne geçilmesinin ötesinde, köye geri dönüşlerin yaşanacağı öngörülmektedir (Pusula, 2016).

Tarımköy projelerinin uygulama aşaması, iki farklı sistemde işletilmektedir. İlk sistem, nüfusu 40.000’den az olan ilçelerde Belediye ve Kaymakamlıklarla, nüfusu 40.000’den çok olan il veya ilçelerde Belediye ve Valiliklerle ya da Kaymakamlıklarla ortak çalışma kapsamında yürütülmektedir. TOKİ’nin öncülüğünde gerçekleştirilen proje başvuru üzerine değerlendirmeye alınmakta ve TOKİ’nin diğer uygulamalarında kullanılan talep örgütlenmesine⁴ benzer bir sistem işletilmektedir (TOKİ, 2010).

İkinci sistem, Afet İşleri Genel Müdürlüğü ile işbirliği yapılarak geliştirilmekte ve baraj gibi altyapı çalışmaları kapsamında arazileri kamulaştırılan, doğal afet riski taşıyan veya ekonomik ihtiyaçların ön planda olduğu bölgelere yönelik yeni yerleşim alanları üretmeye odaklanmaktadır. Bu kapsamda köylülerin daha önce gerçekleştirdikleri tarım ya da hayvancılık gibi iktisadi faaliyetlere uygun olarak yeni yerleşimlere taşınmaları projenin ana unsurlarından bir tanesini oluşturmaktadır (TOKİ, 2017d).

Her iki farklı sistemde de inşa edilecek binalar, talebe ve yöreye uygun koşullarda, TOKİ’nin hali hazırda var olan proje tiplerinden seçilmek suretiyle inşa edilmektedir. Sosyal ve kültürel tesisler ile ibadethanelerin de dahil olduğu projeler yapıldığı vurgulansa da, böylesine bütüncül bir inşanın gerçekleştirilmesi durumunda konut satış bedelleri %10 ila %20 oranında artmaktadır. Binaların ortalama satış bedelleri de seçilen konut tipine ve konut büyüklüklerine göre değişmekle birlikte 67 bin ile 195 bin TL arasında değişiklik göstermektedir (TOKİ, 2017d). Aynı zamanda TOKİ tarafından geliştirilen projelerin bürokratik engeller karşısında daha hızlı yol alması ve proje uygulamalarında muhatabın daha belirgin kılınması amaçlarıyla Tarımköy Şube Müdürlüğü kurulması planlanmış (emlakkulisi.com, 2017), fakat daha sonra bu girişim sonuçsuz kalmıştır.

TOKİ, Tarımköy Projesi kapsamında 25 ilde 5.635 konut inşaatının yanı sıra çok sayıda cami, okul, büfe, kültür merkezi, ticaret merkezi ile altyapı ve çevre düzenlemesi gerçekleştirmiştir. Buna göre Adana’da 210, Afyonkarahisar’da 249, Aydın’da 142, Batman’da 196, Bayburt’ta 80, Bilecik’te 122, Bingöl’de 89, Çankırı’da 222, Erzincan’da 1433, Erzurum’da 119, Gümüşhane’de 60, Isparta’da 105, Kahramanmaraş’ta 119, Karaman’da 252, Kayseri’de 240, Kırşehir’de 116, Konya’da 212, Mardin’de 4, Muğla’da 127, Nevşehir’de 126, Siirt’te 225, Sivas’ta 40, Şanlıurfa’da 1009, Van’da 78 ve Yozgat’ta 60 Tarımköy konutu inşa edilmiştir (TOKİ, 2017c).

3. Nevşehir-Karain Tarımköy Projesi

⁴ Talep örgütlenmesi, TOKİ’nin nüfusu 40 binin altında olan yerleşim birimlerinde talebin az olması ihtimaline karşılık, yapılan konutların atıl duruma düşmemesi amacıyla ilgili alandaki belediye tarafından gerçekleştirilen anket yöntemiyle ihtiyaç doğrultusunda konut üretmesi faaliyetini ifade eder (TOKİ, 2010).

Karain, Nevşehir ilinin Ürgüp ilçesine bağlı olan ve ilçe merkezine 8 km, il merkezine ise 27 km mesafede bulunan bir köydür. Köyün nüfusu 1990 yılında 416 iken, 2000'de 266'ya düşmüş ve 2012 yılında yapılan sayımda ise 164 olarak belirlenmiştir (Yerel Yönetimler Portalı, t.y.). Bu rakamın sürekli olarak azalması, köylerde yaşanan dış göçe dair genel eğilimin yanında köyün kansere yol açan konut yapısıyla da ilişkilendirilebilmektedir.

Vulkanik dağların patlamaları sonucunda çevreye yayılan tuf ve küllerin göl sularıyla temas etmesi, zeolit adı verilen mineral yataklarının oluşumuna yol açmaktadır (Atabey, 2002). Bu mineral grubunda nadir olarak bulunan eriyonit mineraline yaşam boyu solunum yoluyla maruz kalmanın, insanlarda kansere neden olduğu bilinmektedir (Barış vd., 1987; Atabey, 2013). Erciyes ve Hasan Dağları'nın aktif olduğu dönemlerde gerçekleşen patlamalar sonucu biriken yoğun kül ve tufün Kapadokya'daki görsel alanlarla temas etmesiyle, belirli bölgelerde eriyonit maddesi oluşmuştur (Örgün ve Demir, 2010). Kapadokya bölgesindeki çeşitli alanlarda riskli durumlar tespit edilmesine karşın, Karain köyü, Tuzköy, Sarıhıdır, Çökek, Ulaşlı ve Karacaören yerleşimlerinde yoğun miktarda eriyonit mineraline rastlanmaktadır (Atabey, 2013). Bu bölgelerde toprağın yapı malzemesi olarak kullanılması kanser vakalarının görülmesine neden olmuş; özellikle Karain köyünde, 1970 yılından bu yana 350 kişinin kanser nedeniyle hayatını kaybettiği belirtilmiştir (Milliyet, 2017).

Köyün yerleşim alanlarına yönelik yapılan çalışmalarda, konutların hepsinin eriyonit mineralini içeren vulkanik tufün üzerinde olduğu görülmüştür (Atabey, 2013). Bunun yanı sıra, köydeki konutlarda kullanılan malzemenin kansere neden olduğu belirtilen bu maddeyi içermesi, bu yaşam alanlarının artık kullanılmaması gerektiğini ortaya koymuştur (Atabey, 2013). Bu durum yeni bir olgu olmamakla birlikte, köy ilk olarak 1980 tarihli ve 17177 sayılı Resmi Gazete'de afete maruz bölge olarak ilan edilmiş ve köyün başka bir yere taşınmasına karar verilmiştir. Ancak, 1984 tarihli ve 18518 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan düzenleme ile bu karar iptal edilmiş ve köyün bulunduğu yerde ıslah edilmesi planlanmıştır. Yapılmasına karar verilen ıslah planının kendi içindeki tutarsızlığı aslolan sorunun yapı malzemelerinden kaynaklandığı gerçeğiyle ortada iken, 2000 yılında durumun ciddiyeti değerlendirilerek ilgili bakanlıkların ortak kararıyla köyün taşınması konusunda uzlaşmıştır (Türkiye Büyük Millet Meclisi, 2017).

Tüm bu git-gel yaşanan süreçte, köyün taşınmasına karar verilmiş olmasına rağmen süreç tamamlanamamış ve köyde yaşam devam etmiştir. Bu dönemde, Tarımköy konseptinin kırsal kalkınmayı sağlamayı amaçlayarak hayata geçirilmesiyle birlikte, köyün afet bölgesi ilan edilmesinin önu açılmıştır. Köydeki ölümlerin sürmesi, köyün kötü bir üne sahip olması ve bu nedenle tarımsal ürünlerinin pazarda rağbet görmemesi gibi artan zorluklar sonucunda, köy 2006 yılında afet bölgesi ilan edilmiş ve Tarımköy Projesi'nin uygulanmasına karar verilmiştir. Bu kararın ardından, Ürgüp ilçesine bağlı Evka Mahallesi'nde Tarımköy konutlarının inşasına başlanmıştır. Bu kapsamda, terk edilecek evlerin yıkılması ve yapı malzemelerinin izolasyonu sağlanarak üzerlerinin kapatılması hedeflenmektedir (tokihaber.com, 2017).

TOKİ Tarımköy Projesi kapsamında, 2012 yılında ihalesi yapılan evler 2014 yılında tamamlanmış olmasına rağmen bazı konutların inşasında yapılan yanlış parselasyon hesaplamaları nedeniyle özel mülk sınırları içinde kalması, yeni bir düzenleme yapılmasını zorunlu hale getirmiştir. Bununla birlikte sorunun çözülmesinin ardından yeniden projeye devam edilebilmesi, fazlaca beklenen sürecin bir zaman daha ötelenmesine yol açarak insan hayatı açısından yeni riskleri artırmaya olanak tanımıştır (Akdemir, 2016).

Karain köyünde yaşayan vatandaşlar için 180 metrekaarelik 126 konut üretilmiştir. Müstakil olarak inşa edilen iki katlı konutlar, köy ve kent yaşamının bir arada sürdürülebileceği bir yapı olarak tasarlanmıştır. Konutların üst katları vatandaşların hayatlarını sürdürebilecekleri modern bir yaşam alanı olarak projelendirilmişken; alt katlar ise pekmez, yufka ekmek gibi yöresel ürünlerin yanı sıra buğday, arpa gibi tahıl ürünlerinin de stoklanabileceği bir depo olarak inşa edilmiştir. Binaların dış cephelerine, eski konutları aratmayacak şekilde taş kaplama yapılmıştır. Konutların bulunduğu tarımköy bölgesinin ulaşım, kanalizasyon, içme suyu, aydınlatma gibi altyapı hizmetlerinin de tamamlanmasıyla, alan oturulabilir bir yerleşim yeri haline gelmiştir (Milliyet, 2017).

Karain köyünün tarım arazilerinde herhangi bir kanserojene rastlanmaması, toprakların tarımsal üretim için kullanılmaya devam edilebileceğini göstermektedir. Köylülerin en önemli ekonomik geçim kaynağı olan tarımsal faaliyetlerin sürdürülebilmesi önemli bir olgu olmakla birlikte, ürünlerde herhangi bir kanser riskinin bulunmadığının pazarda yeniden duyurulması da büyük önem taşımaktadır.

Mevlüt Özata, köyün muhtarı olarak, köylülerin geçim kaynağı olan tarımsal üretimden uzaklaşma korkusunun, ölümler yaşansa bile köylerinden taşınmaya karşı olumsuz yaklaşımlarına yol açtığını ifade etmektedir. Bunun yanı sıra, bazı köylüler de köyün taşınmasını istememektedir; ancak muhtar Özata, bu görüşün genellikle yurtdışında yaşayan vatandaşlara ait olduğunu ve köydeki sorunlara bizzat maruz kalanların bu tür değerlendirmeleri kabul etmediğini vurgulamaktadır (beyazgazete.com, 2017).

Değerlendirme

Türkiye’de kırsal gelişim politikalarında önemli projeler sunulmasına rağmen bunlardan hiçbiri kalıcı bir etki yaratamamıştır. Hemen hepsinin değişen iktidarlarla rafa kaldırılması, uzun erimli olmalarını ve istikrarlı bir şekilde uygulanarak sonuçların analiz edilmesini zorlaştırmaktadır. İdeolojik olarak yapılan bu türden eğilimler, projelerin içeriğinden ziyade partilerin görüşleriyle birlikte değerlendirilebilmektedir.

Tarımköy fikri, kırsal alanın kalkındırılmasına yönelik projelerden biri olarak ortaya konmuştur. Tarımköy, diğer kalkınma yaklaşımlarında olduğu gibi sorunun kökenine dair bazı öneriler sunsa da, projelendirme aşamasında bu sorunlara çözüm üretme konusunda yetersiz kaldığı için eleştirilmektedir. Tarımköy projelerinden biri olan Karain uygulaması, önemli sorun alanlarına temas etmesine rağmen, uygulama sırasında yeni sorunların ortaya çıkmasına neden olmuştur. Köyün taşınması fikri, yaşanan ölümler nedeniyle ciddi etkiler yaratabilecek bir durumdur; ancak bu fikir, 1980'lere kadar farklı gerekçelerle ertelenmiştir. Fikir ilk ortaya atıldığında müdahale edilmiş olsaydı, spekülasyon bir yorum olarak değerlendirilebilse de, ölümlerin önlenebileceği ifade edilebilirdi. Bununla birlikte, bürokratik engeller ve planlama aşamasındaki koordinasyon eksikliği, ciddi ve kalıcı sorunları da beraberinde getirmiştir.

Kırsal alanın ihtiyaçlarına göre yapılması planlanan Tarımköy konutlarının bazı uygulamalarında, bu ihtiyaçlara cevap verilemediği ve konutların asıl verilmesi gereken köylü gruptan ziyade kent merkezinde yaşayan, gelir düzeyi yüksek bireyler tarafından satın alındığı belirtilmiştir (Hoca ve Karadeniz, 2014). Ancak, Nevşehir Karain köyü uygulamasında bu tür sorunların yaşandığına ilişkin herhangi bir bulguya rastlanmamıştır.

Yalnızca konut üretimi, kırsal kalkınma için gereken temel koşullardan biri olan tarımsal üretime çözüm sunmamaktadır. Bu nedenle, arazi yönetimi, bitkisel üretim modeli ve işletim süreçlerinin bütüncül bir yaklaşımla ele alınması gerektiği vurgulanmaktadır (Türkiye Büyük Millet Meclisi, 2016). Ancak, Karain Tarımköy örneğinde, tarım arazilerinden koparılan vatandaşların üretim süreçleriyle bağlarının koparılması, kentsel alanlarda 1950'lerde ortaya çıkanlara benzer sorunlar üretme potansiyeli taşımaktadır.

Hakem Değerlendirmesi: Dış Bağımsız

Yazar Katkısı: Abdullah Dirikoç: %60, Leman Yıldırım: %40

Destek ve Teşekkür Beyanı: Çalışma için destek alınmamıştır.

Etik Onay: Bu çalışma etik onay gerektiren herhangi bir insan veya hayvan araştırması içermemektedir.

Çıkar Çatışması Beyanı: Çalışma ile ilgili herhangi bir kurum veya kişi ile çıkar çatışması bulunmamaktadır.

Peer Review: Independent double-blind

Author Contributions: Abdullah Dirikoç: 60%, Leman Yıldırım: 40%

Funding and Acknowledgement: No support was received for the study.

Ethics Approval: This study does not contain any human or animal research that requires ethical approval.

Conflict of Interest: There is no conflict of interest with any institution or person related to the study.

Önerilen Atıf: Dirikoç, Abdullah & Yıldırım, Leman (2025). Kırsal Kalkınmaya Yönelik Geliştirilmiş Projelerde Bir Uğrak Olarak Tarımköy: Nevşehir Karain Örneği. *Mediterranean Social Studies Journal*, 2(1).

Kaynakça

Akdemir, Ö. (2016). Parsel Parsel Ölüyorlar. *Evrensel*. <https://www.evrensel.net/haber/269198/parsel-parsel-oluyorlar>

Atabey, E. (2002). Tüm Kapadokya Risk Altında mı?. *Bilim ve Teknik*, 412, 64-67.

Atabey, E. (2013). *Nevşehir İli Tıbbi Jeolojik Unsurları ve Halk Sağlığı*. Nevşehir Belediyesi Yayınları. <http://www.esrefatabey.com.tr/upload/kitapicerik22.pdf>

Ayvanoğlu, İ. (2008). *Kırsal Kalkınma ve Türkiye İçin Bir Kırsal Kalkınma Modeli* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Barış, I., et al. (1987). Epidemiological And Environmental Evidence of the Health Effects of Exposure to Erionite Fibres: A Four-Year Study in the Cappadocian Region of Turkey. *Cancer*, 39, 10-17.

- Bayraktar, E. (2005). *Planlı Kentleşme ve Konut Üretimi*. <http://www.datalink.com.tr/toprakisveren/2005-67-erdoganbayraktar.pdf>
- Beyaz Gazete. (2012). *Kanserli köy sonunda taşınıyor*. <https://beyazgazete.com/video/anahaber/kanalturk-32/2012/05/25/kanserli-koy-sonunda-tasiniyor-282663.html>
- Can, M. (2007). *Avrupa Birliği Kırsal Kalkınma Programlarının Türkiye'nin Kırsal Kalkınması Açısından İncelenmesi: Sapard ve İpard Örneği* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Gaziosmanpaşa Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü.
- Emlak Kulisi. (2007). *TOKİ tarımköy projeleriyle modern şehirler kuruyor*. <https://emlakkulisi.com.tr/toki-tarimkoy-projeleriyle-modern-sehirler-kuruyor/2382>
- Erkul, A. & Esgin, A. (2012). *Türkiye'de Kırsal Kalkınma Problemi (Ulusal Politikalardan Küresel Politikalara)*. Cumhuriyet Üniversitesi Yayınları.
- Friedmann, J. (1961). Cities in Social Transformation. *Comparative Studies in Society and History*, 4(1), 86-103.
- Geray, C. (1999). İşlendirme Açısından Kırsal Gelişme Yöneltilerimiz. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 54(2), 61-100.
- Hançerlioğlu, O. (2007). *Toplumbilim Sözlüğü*. Remzi Kitabevi.
- Harvey, D. (2013). *Sosyal Adalet ve Şehir*. Metis Yayınları
- Herbert, D. T. & Thomas, C. J. (2012). *Cities In Space: City As Place*. Routledge.
- Hoca, H. & Karadeniz, V. (2014). Erzincan Ovasında Toki Uygulamaları ve Kentleşme Üzerindeki Etkileri *Doğu Coğrafya Dergisi*, 19(31), 101-128.
- Huot, J., Thalmann, J. & Valbelle, D. (2000). *Kentlerin Doğuşu*. İmge Kitabevi.
- Kayıkçı, S. (2005). Cumhuriyetin Kuruluşundan Günümüze Kadar Köye ve Köylüye Yönelik Olarak İzlenen Politikalar. *Türk İdare Dergisi*, 448, 69-99.
- Keleş, R. (1980). *Kentbilim Terimleri Sözlüğü*. Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Keleş, R. & Yavuz, F. (1989). *Yerel Yönetimler*. Turhan Kitabevi.
- Keleş, R. (1998a). *Kentbilim Terimleri Sözlüğü*. İmge Kitabevi.
- Keleş, R. (1998b). *Yerinden Yönetim ve Siyaset*. Cem Yayınevi.
- Keleş, R. (2012). *Kentleşme Politikası*. İmge Kitabevi.
- Köymen, O. (2008). *Kapitalizm ve Köylülük: Ağalar, Üretenler, Patronlar*. Yordam Kitap.
- Kurt, H. (2003). *Türkiye'de Kent-Köy Çelişkisi*. Siyasal Kitabevi.
- Milliyet (2017). "Kanserli köy" 40 yıl sonra taşınıyor. <http://www.milliyet.com.tr/-kanserli-koy-40-yil-sonra-gundem-1946168/>
- Örgün, Y. & Demir, B. Y. (2010). Kanser ve Jeoloji. *JMO*. http://www.jmo.org.tr/resimler/ekler/b5201519f1ece3e_ek.pdf (5.5.2017).
- Özçağlar, A. (2005). Türkiye'de Mülki İdare Bölümlerinin İdari Coğrafya Analizi. *Coğrafi Bilimler Dergisi*, 3(1), 9.
- Özensel, E. (2015). *Türkiye'de Kırsal Yapının Dönüşümü*. Çizgi Kitabevi.
- Pusula. (2016). TOKİ Konut Atağını Köye Taşdı. <https://www.gaziantepusula.com/haber/10331690/toki-konut-atagini-koye-tasidi>
- Sabah (2017). TOKİ Konut Atağını Köye Taşdı. <http://www.sabah.com.tr/ekonomi/2016/06/06/toki-konut-atagini-koye-tasidi>
- Stace, W. T. (1976). *Hegel Üstüne*. Birikim Yayıncılık.
- Tekeli, İ. (2011). *Kent, Kentli Hakları, Kentleşme ve Kentsel Dönüşüm*. Tarih Yurt Vakfı Yayınları.
- TOKİ (2010). *Konut Edinme Rehberi*. <http://www.toki.gov.tr/content/images/main-page-slider/30102016231116-pdf.pdf>
- TOKİ (2017a). *Sıkça Sorulan Sorular*. <http://www.toki.gov.tr/genel-sikca-sorulan-sorular>
- TOKİ (2017b). *Tarımköyler*. <http://www.toki.gov.tr/tarimkoyler>
- TOKİ (2017c). *Proje Tipine Göre Uygulamalar*. <http://www.toki.gov.tr/proje-tipine-gore-uygulamalar>
- TOKİ (2017d). *Tarımköy Uygulamaları*. <http://www.toki.gov.tr/tarimkoy-uygulamalari>
- Toki Haber. (t.y.). *Taştan gelen ölüm*. <https://www.tokihaber.com.tr/tastan-gelen-olum-foto-galeri/>

- Tümtaş, M. S. & Ergun, C. (2016). Göçün Toplumsal ve Mekânsal Yapı Üzerindeki Etkileri. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 21(4), 1347-1359.
- Türkiye Büyük Millet Meclisi (2016). *Plan ve Bütçe Komisyonu Beşinci Oturum*. https://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/komisyon_tutanaklari.goruntule?pTutanakId=1779
- Türkiye Büyük Millet Meclisi (2001). *Nevşehir İli Ürgüp İlçesi Karain Köyündeki Kanser Vakaları ve Tedbirlere İlişkin Yazılı Soru Önerisi Cevabı*. <http://www2.tbmm.gov.tr/d21/7/7-3839c.pdf>
- Urry, J. (2015). *Mekanları Tüketmek*. Ayrıntı Yayınları.
- Worldbank (2017). *The United Nations Population Divisions World Urbanization Prospects*. <http://data.worldbank.org/indicator/SP.URB.TOTL.IN.ZS>
- Yerel Yönetimler Portalı. (t.y.). *Karain Köyü*. <https://web.archive.org/web/20150603135305/http://www.yerelnet.org.tr/koyler/koy.php?koyid=256515>
- Yeşilbaş, M. (2011). Kırsal Kalkınma Politikalarının Gelişim Çizgisi ve Planlı Dönemde Kırsal Kalkınma Yaklaşımları. *Türk İdare Dergisi*, 470, 153-176.
- Yıldırım, S. (2010). Kente Yönelen Köylüler: Kırsal Yapının Dönüşümü, Göç ve Gecekondu. B. Şen & A. E. Doğan (Der.), *Tarih, Sınıflar ve Kent*, Dipnot Yayınları içinde 398-464.
- Yıldız, M., Güler, Z. & Başa, Ş. (2014). Türkiye’de Kırsal Kalkınma Politikalarının Yönetmel Boyutu: Köy-Kent Örneği. N. Sam & R. Sam (Ed.), *Sosyo-Kültürel Farklılık ve Alışım Mekanları*, Ezgi Kitabevi içinde 331-345.
- Yılmaz, M. (2015). Türkiye’de Kırsal Nüfusun Değişimi ve İllere Göre Dağılımı (1980-2012). *Doğu Coğrafya Dergisi*, 20(33), 161-188.
- Yörükân, A. (2006). *Şehir Sosyolojisinin ve İnsan Ekolojisinin Teorik Temelleri*. Nobel Yayın Dağıtım.